

Monika Utzig

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

WYDATKI KONSUMPCYJNE WIEJSKICH I MIEJSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH A ZMIANY ICH DOCHODÓW

CONSUMPTION EXPENDITURES OF RURAL AND URBAN HOUSEHOLDS AND CHANGES OF THEIR INCOMES

Słowa kluczowe: wydatki konsumpcyjne, dochody, obszary wiejskie i miejskie, gospodarstwa domowe

Key words: consumption expenditures, incomes, rural and urban areas, households

Abstrakt. Celem artykułu było pokazanie wielkości wydatków na towary i usługi konsumpcyjne w wiejskich i miejskich gospodarstwach domowych w Polsce na tle zmian ich dochodów. Wydatki konsumpcyjne wiejskich gospodarstw domowych były niższe niż na obszarach miejskich. Najwyższy wzrost wydatków konsumpcyjnych jako skutek wzrostu dochodu do dyspozycji na osobę był obserwowany w wydatkach na: łączność, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego oraz żywność i napoje bezalkoholowe zarówno w wiejskich, jak i miejskich gospodarstwach domowych. Stwierdzono również zwiększanie wydatków na transport, rekreację i kulturę oraz kieszonkowe w miejskich gospodarstwach domowych, a także na pozostałe towary i usługi w wiejskich gospodarstwach domowych wraz ze wzrostem dochodów do dyspozycji na osobę.

Wstęp

Gospodarstwo domowe może być zdefiniowane jako autonomiczny podmiot gospodarujący, wyodrębniony w sensie ekonomicznym na podstawie własności osobistej, podejmujący decyzje w sferze konsumpcji na podstawie własnych subiektywnych preferencji, upodobań, przyzwyczajeń i tradycji, a także istniejących ograniczeń obiektywnych, takich jak dochód gospodarstwa domowego oraz ceny dóbr i usług, w celu maksymalnego i najbardziej racjonalnego zaspokojenia ogółu potrzeb wszystkich swoich członków [Zalega 2007].

Najistotniejszym czynnikiem determinującym wielkość i strukturę wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych jest dochód do dyspozycji. Celem opracowania było zbadanie jak zmieniają się wydatki na poszczególne kategorie towarów i usług konsumpcyjnych w efekcie zmian dochodów do dyspozycji na osobę w miejskim i wiejskim gospodarstwie domowym w Polsce. Wykorzystano dane z badania GUS pt. *Budżety gospodarstw domowych* za lata 2006-2013.

Material i metodyka badań

Struktura wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych zależy od ich dochodów. Zgodnie z prawem Engla, w miarę wzrostu dochodów udział wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem obniża się. Analizowano również zależności między innymi kategoriami wydatków konsumpcyjnych a wysokością dochodów [Bywalec 2007, s. 120]. Zazwyczaj budżety gospodarstw domowych o najniższych dochodach są w największym stopniu obciążone wydatkami na zaspokojenie potrzeb o charakterze podstawowym, takich jak zakup żywności i napojów bezalkoholowych oraz pokrycie stałych opłat mieszkaniowych [Dudek i in. 2012].

Przeciętnie dochody na mieszkańca wsi były niższe niż na osobę zamieszkałą w gospodarstwie domowym w mieście. Głównym czynnikiem warunkującym różnice w sytuacji materialnej mieszkańców wiejskich i miejskich obszarów była większa przeciętna liczba osób w wiejskich gospodarstwach domowych. Istotne były również zmiany struktury zatrudnienia na obszarach wiejskich polegające na zmniejszaniu się udziału gospodarstw domowych, których głównym źródłem utrzymania jest praca we własnym gospodarstwie rolnym. Nie bez znaczenia było to, że osoby bezrobotne zamieszkałe

na wsi charakteryzowały się przeciętnie niższym poziomem wykształcenia niż osoby bezrobotne zamieszkałe w miastach, co zmniejszało ich szanse na zatrudnienie poza rolnictwem [Ciura 2010]. Badania dotyczące ubóstwa oraz wykluczenia społecznego wskazują, że poziom życia ludności na obszarach wiejskich był znacznie niższy niż w miastach, a zagrożenie ubóstwem wśród ludności wiejskiej było dwukrotnie większe niż na obszarach zurbanizowanych [Stańko 2009].

W odniesieniu do Polski i poszczególnych województw zaobserwować można szybsze tempo wzrostu dochodów do dyspozycji niż wydatków konsumpcyjnych przy jednoczesnym pogłębianiu się różnic pomiędzy województwami [Utzig 2013].

Badania Wysockiego i Kurzawy [2006] pokazują, że udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem gospodarstw domowych był większy w miastach zaliczanych do klas o mniejszej liczbie mieszkańców, a największy w wiejskich gospodarstwach domowych, co wskazuje na relatywnie lepszą kondycję finansową gospodarstw domowych z dużych miast. Te same badania pokazują również, że wydatki na żywność charakteryzowała niska elastyczność dochodowa.

Gospodarstwa domowe reagują na pogorszenie statusu dochodowego modyfikując strukturę swojej konsumpcji. Badania Sobczyk przeprowadzone na gospodarstwach domowych województwa lubelskiego pokazały, że w sytuacji spadku dochodów gospodarstwa domowe ograniczają wydatki na zakup odzieży, obuwia, kosmetyków oraz dóbr trwałego użytku i eliminują wydatki na dobra luksusowe, starając się raczej nie ograniczać konsumpcji artykułów żywnościowych [Sobczyk 2013].

Celem pracy było określenie związku między rocznymi stopami wzrostu wartości wydatków na poszczególne kategorie dóbr i usług konsumpcyjnych wiejskich i miejskich gospodarstw domowych a rocznymi stopami wzrostu ich dochodów do dyspozycji. Zbadano kształtowanie się wysokości wydatków konsumpcyjnych oraz dochodów do dyspozycji na osobę w miejskich i wiejskich gospodarstwach domowych w latach 2006-2013 na podstawie danych GUS za lata 2006-2013 [*Budżety gospodarstw... 2007-2014*]. Na podstawie tych danych obliczono współczynniki korelacji liniowej Pearsona między rocznymi stopami wzrostu wartości wydatków na towary i usługi konsumpcyjne a rocznymi stopami wzrostu dochodów do dyspozycji na osobę w gospodarstwach domowych wiejskich i miejskich.

Wyniki badań

Wartość wydatków na poszczególne kategorie towarów i usług konsumpcyjnych na osobę w wiejskich i miejskich gospodarstwach domowych w Polsce przedstawiono wykorzystując dane GUS za lata 2006-2013 [*Budżety gospodarstw... 2007-2014*] (tab. 1). W latach 2006-2013 w wartościach nominalnych prawie wszystkie kategorie wydatków w ujęciu na osobę były większe w miejskich gospodarstwach domowych niż w wiejskich. Jedynie wartość kieszonkowego w latach 2011-2013 była większa w wiejskich gospodarstwach domowych niż w miejskich.

Najważniejszą pozycją w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne gospodarstw domowych były wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe. W latach 2006-2013 dysproporcja pomiędzy sumą wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe na osobę w wiejskim i miejskim gospodarstwie domowym zmniejszyła się. W miejskich gospodarstwach domowych wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe były wyższe niż w wiejskich gospodarstwach domowych o około 38% w latach 2006-2007 i o około 34% w roku 2013.

Kolejną istotną pozycją w budżetach gospodarstw domowych były wydatki na użytkowanie mieszkania i nośniki energii. Również w tym zakresie dysproporcja pomiędzy wiejskimi i miejskimi gospodarstwami zmniejszyła się w analizowanym okresie. Wydatki na użytkowanie mieszkania i nośniki energii w miejskich gospodarstwach domowych były większe niż w wiejskich o 50% w 2006 roku i o 44% w 2013 roku.

Spośród mniej znaczących kategorii wydatków dysproporcje pomiędzy miejskimi i wiejskimi gospodarstwami domowymi zmniejszyły się najbardziej w zakresie wydatków na rekreację i kulturę. W roku 2006 wydatki te w miejskich gospodarstwach domowych były wyższe niż w wiejskich o 120%, a w 2013 roku o 69%.

Tabela 1. Przeciętne miesięczne wydatki na towary i usługi konsumpcyjne na osobę w gospodarstwie domowym wiejskim i miejskim w cenach bieżących
 Table 1. Average monthly expenditures on consumer goods and services per capita in rural and urban households in current prices

Wyszczególnienie Specification	Miesięczne wydatki [zł/osoba]/Monthly expenditures [PLN/person]															
	obszary wiejskie/rural areas							obszary miejskie/urban areas								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Żywność i napoje bealkoholowe/ Food and non-alcoholic beverages	192,59	204,79	219,46	228,10	232,6	239,54	247,43	247,38	208,03	222,60	238,42	247,54	254,58	263,21	274,40	275,27
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki/ Alcoholic beverages, tobacco and narcotics	16,25	18,20	19,55	21,28	22,09	22,62	22,37	21,9	22,32	24,11	26,46	29,04	29,95	30,38	32,37	30,77
Odzież i obuwie/Clothing and footwear	31,45	36,52	39,09	38,88	40,4	39,70	41,13	43,44	45,62	52,36	56,40	56,81	59,79	59,28	58,48	60,32
Użytkowanie mieszkań i nośniki energii/Housing, water, electricity, gas and other fuels	112,09	112,19	133,99	147,53	159,86	167,61	167,84	173,94	168,64	172,14	193,73	213,26	224,81	236,93	243,27	250,50
Wypożyczenie mieszkań i prowadzenie gospodarstwa domowego/Furnishings, household equipment and routine maintenance of the house	30,84	36,81	41,26	42,23	41,03	40,04	40,60	41,77	42,39	49,78	54,43	57,30	57,52	54,65	56,61	54,75
Zdrowie/Health	28,17	29,89	33,16	36,19	36,29	37,98	40,08	41,01	41,8	46,34	50,23	55,19	54,35	58,15	60,77	62,25
Transport/Transport	58,61	64,72	75,97	78,06	82,84	81,36	92,42	93,99	69,46	82,15	100,49	101,88	102,21	106,78	109,67	107,76
Łączność/Communications	28,17	30,99	33,94	34,95	35,13	34,82	34,47	41,91	44,7	46,69	48,61	48,77	48,59	47,43	46,68	62,91
Rekreacja i kultura/Recreation and culture	30,74	36,08	43,33	48,83	49,09	52,48	56,30	48,69	67,19	77,39	89,64	93,49	98,92	100,06	104,33	82,41
Edukacja/Education	5,67	6,76	6,71	6,78	7,1	7,08	7,15	7,12	13,41	13,85	14,12	14,34	16,26	15,84	15,79	16,01
Restauracje i hotele/ Restaurants and hotels	7,36	7,74	9,29	9,63	12,11	12,49	15,41	17,02	19,16	20,14	23,56	27,64	29,67	32,49	38,13	39,39
Pozostałe towary i usługi/ Miscellaneous goods and services	27,33	30,58	35,64	37,10	37,56	38,99	40,40	44,60	44,62	50,49	54,61	58,56	60,39	60,60	63,17	72,00
Kieszonkowe/Pocket-money	7,94	10,47	13,22	15,05	15,63	18,08	21,05	19,55	9,50	10,85	14,72	15,46	17,16	17,41	16,19	15,73

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Budżety gospodarstw... 2006-2013]

Source: own study based on [Budżety gospodarstw... 2006-2013]

Tabela 2. Przeciętne miesięczne dochody do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym miejskim i wiejskim latach 2006-2013 w cenach bieżących

Table 2. Average monthly disposable income per capita in rural and urban households in the span of 2006-2013 in current prices

Wyszczególnienie/ Specification	Miesięczne dochody [zł/osoba]/Monthly income per capita [PLN/person]							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gospodarstwa domowe miejskie/Urban households	906,78	1004,84	1131,97	1204,38	1289,22	1333,5	1385,61	1399,75
Gospodarstwa domowe wiejskie/Rural households	634,87	717,31	805,24	858,61	919,14	942,82	995,04	1029,4

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Analizując dane zamieszczone w tabeli 1 należy wziąć pod uwagę fakt, że do 2012 roku włącznie do kategorii wydatków na rekreację i kulturę zaliczano wydatki na usługi internetowe. Od 2013 roku wydatki te zaliczane są do kategorii łączność. Od 2013 roku poszerzono również zakres wydatków zaliczanych do kategorii pozostałe towary i usługi o wydatki na ubezpieczenia na życie. W tabeli 2 przedstawiono kształtowanie się dochodów do dyspozycji na osobę w wiejskim i miejskim gospodarstwie domowym w badanym okresie.

W latach 2006-2013 dochody do dyspozycji zarówno gospodarstw domowych wiejskich, jak i miejskich zwiększyły się odpowiednio o 62 i 54%. Zrównywanie się poziomów poszczególnych przychodów i dochodów w miejskich i wiejskich gospodarstwach domowych następowało w bardzo

Tabela 3. Współczynnik korelacji liniowej Pearsona pomiędzy roczną stopą wzrostu wydatków na towary i usługi konsumpcyjne a roczną stopą wzrostu dochodu do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym w miastach i na wsi

Table 3. Pearson linear correlation between yearly growth rate of expenditures on consumer goods and services and yearly growth rate of disposable income per capita in rural and urban households

Wyszczególnienie/Specification	Współczynnik korelacji gospodarstw domowych/ Correlation of households [%]	
	miejskich/urban	wiejskich/rural
Żywność i napoje bezalkoholowe/Food and non-alcoholic beverages	89,5	85,2
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki/Alcoholic beverages, tobacco and narcotics	76,9	78,8
Odzież i obuwie/Clothing and footwear	73,3	76,7
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii/Housing, water, electricity, gas and other fuels	50,0	33,5
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego/ Furnishing, household equipment and routine maintenance of the house	82,0	86,3
Zdrowie/Health	47,0	51,1
Transport/Transport	87,7	74,4
Łączność/Communications	96,9	95,0
Rekreacja i kultura/Recreation and culture	96,3	74,4
Edukacja/Education	27,7	61,7
Restauracje i hotele/Restaurants and hotels	25,6	13,3
Pozostałe towary i usługi/Miscellaneous goods and services	77,3	83,2
Kieszonkowe/Pocket-money	90,0	74,0

Źródło: obliczenia własne

Source: own calculations

wolnym tempie. Zakładając stałe średnioroczne tempo wzrostu przychodów netto, dochodów do dyspozycji i dochodów rozporządzalnych osiągnięcie w wiejskich gospodarstwach domowych poziomu takiego jak w miejskich gospodarstwach domowych zajęłoby ponad 50 lat [Utzig 2014, s. 150].

W tabeli 3 przedstawiono współczynnik korelacji liniowej Pearsona pomiędzy roczną stopą wzrostu poszczególnych wydatków na towary i usługi konsumpcyjne a roczną stopą wzrostu dochodów do dyspozycji na osobę w wiejskim i miejskim gospodarstwie domowym. W obliczeniach w większości uwzględniono roczną stopę wzrostu za lata 2007-2013. Ze względu na zmiany w klasyfikacji obowiązujące od 2013 roku dla wydatków na łączność, na rekreację i kulturę oraz na pozostałe towary i usługi uwzględniono stopę wzrostu za lata 2007-2012.

Z przedstawionych w tabeli 3 danych wynika, że wraz ze zwiększeniem się stopy wzrostu dochodów do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym zarówno wiejskim, jak i miejskim rosły stopy wzrostu wydatków na poszczególne kategorie dóbr i usług konsumpcyjnych, o czym świadczą dodatnie wartości współczynnika korelacji liniowej Pearsona. Najbardziej skorelowane ze stopą wzrostu dochodów do dyspozycji w miejskich gospodarstwach domowych były stopy wzrostu wydatków na łączność, rekreację i kulturę, kieszonkowe, żywność i napoje bezalkoholowe, transport oraz wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego. W wiejskich gospodarstwach domowych najbardziej skorelowane ze stopą wzrostu dochodów do dyspozycji na osobę była stopa wzrostu wydatków na łączność, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego, żywność i napoje bezalkoholowe oraz pozostałe towary i usługi.

W najmniejszym stopniu wraz ze zwiększeniem stopy wzrostu dochodów do dyspozycji zwiększały się stopy wzrostu wydatków na restauracje i hotele (zarówno w gospodarstwach domowych wiejskich, jak i miejskich), edukację w wiejskich gospodarstwach domowych oraz użytkowanie mieszkania i nośniki energii w miejskich gospodarstwach domowych.

Podsumowanie i wnioski

1. Zarówno wydatki konsumpcyjne, jak i dochody do dyspozycji na osobę w gospodarstwach domowych na wsiach były w analizowanym okresie niższe niż w miastach.
2. Wraz ze wzrostem dochodu do dyspozycji na osobę w gospodarstwie domowym rosły wszystkie kategorie wydatków konsumpcyjnych zarówno w miejskich, jak i wiejskich gospodarstwach domowych.
3. Zarówno w wiejskich gospodarstwach domowych, jak i w miejskich najbardziej skorelowane ze stopą wzrostu dochodu do dyspozycji były wydatki na zaspokajanie potrzeb o charakterze podstawowym: żywność i napoje bezalkoholowe, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego oraz łączność.
4. W miejskich gospodarstwach domowych stopa wzrostu dochodów była silnie skorelowana ze stopą wzrostu wydatków na zaspokojenie potrzeb o charakterze wyższym, takich jak rekreacja i kultura. W wiejskich gospodarstwach domowych wzrost dochodu w mniejszym stopniu przekładał się na zwiększenie wydatków służących zaspokojeniu potrzeb wyższych, co wynikać mogło z dystansu pomiędzy poziomem dochodu w miejskich i wiejskich gospodarstwach domowych, a także z mniejszej dostępności do kultury i rekreacji w wiejskich gospodarstwach domowych, oraz z różnic w preferencjach i realizowanych modelach życia.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych. 2007-2014*: GUS, Warszawa.
- Bywalec C. 2007: *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, PWN, Warszawa.
- Ciura G. 2010: *Warunki życia ludności wiejskiej*, Studia BAS, nr 4(24), 159-178.
- Dudek H., Koszela G., Landmesser J. 2012: *Wpływ sytuacji dochodowej na strukturę wydatków gospodarstw domowych*, Zesz. Nauk. SGGW, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 97, 237-247.
- Sobczyk G. 2013: *Zachowania konsumenckie w warunkach kryzysu (na przykładzie województwa lubelskiego)*, Zesz. Nauk. Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, seria *Ekonomia*, nr 6(1), 323-345.

- Stańko A. 2009: *Ubóstwo oraz wykluczenie społeczne na obszarach wiejskich w Polsce*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XI, z. 4, 325-329.
- Utzig M. 2013: *Regionalne zróżnicowanie konsumpcji i dochodów gospodarstw domowych w Polsce*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XV, z. 2, 361-366.
- Utzig M. 2014: *Konwergencja dochodowa ludności wiejskiej i miejskiej w Polsce*, Roczniki Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 4, 144-152.
- Wysocki F., Kurzawa I. 2006: *Kształtowanie się preferencji konsumpcyjnych artykułów żywnościowych w relacji miasto-wieś*, Zag. Ekon. Roln., nr 2 (307), 49-67.
- Zalega T. 2007: *Gospodarstwo domowe jako podmiot konsumpcji*, Studia i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, nr 1, 7-24.

Summary

The aim of the paper was to present the value of rural and urban household consumer goods and services expenditures under changes of their income. Consumption expenditures per capita in households on rural areas are lower than in urban areas. The highest increase of consumption expenditures as a result of per capita disposable income increase was observed in expenditures on: communication, furnishing, household equipment and routine maintenance of the house and food and non-alcoholic beverages both in rural and urban households. In urban households with an increase of per capita income spending on recreation and culture, pocket money and transport increased while in rural household expenditure on miscellaneous goods and services increased.

Adres do korespondencji
dr Monika Utzig
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 40 37
e-mail: monika_utzig@sggw.pl